

Beter leren bewegen in basisonderwijs en brugklas

Het topic van dit magazine is de aansluiting tussen basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Idealiter zou er sprake moeten zijn van naadloos doorlopende leerlijnen, maar in de praktijk lijken het soms gescheiden werelden. In richtinggevende documenten zoals de basisdocumenten bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs (2001) en onderbouw voortgezet onderwijs (2007) is getracht iets van die doorlopende leerlijnen zichtbaar te maken. In beide documenten staat uitvoerig beschreven wat de leerlingen kunnen leren om beter te bewegen. Beide zijn tot stand gekomen in overleg met het werkveld en opleidingen en hebben een breed draagvlak. In deze tekst wordt gekeken in hoeverre beide documenten op elkaar aansluiten en waar verschillen liggen. Aan het einde worden suggesties gedaan hoe in de brugklasperiode de aansluiting gemaakt kan worden.

TEKST CHRIS HAZELEBACH

Leerlijnen basisonderwijs

In het basisdocument basisonderwijs worden twaalf leerlijnen genoemd die ervoor zorgen dat de kinderen een brede introductie krijgen in de bewegingscultuur. Het gaat om de volgende 12 leerlijnen: balanceren, klimmen,

Een doorlopende of doorgaande leerlijn maakt duidelijk hoe een leerling stap voor stap zou kunnen toewerken naar een eindniveau

zwaaien, over de kop, springen, hardlopen, mikken, jongleren, doelspelen, tikspelen, stoeispelen, bewegen op muziek.

Een doorlopende of doorgaande leerlijn maakt duidelijk hoe een leerling stap voor stap zou kunnen toewerken naar een eindniveau. In zo'n leerlijn staat per vak/leergebied beschreven wat een leerling op een bepaald moment in zijn schoolloopbaan op een bepaald niveau moet kennen en kunnen. Een leerlijn voor bewegingsonderwijs is opgebouwd rond een verzameling van bewegingsthema's die overeenkomstige bewegingsproblemen aan de orde stelt. De twaalf leerlijnen omvatten samen 32 bewegingsthema's. De leerlijn balanceren

bestaat bijvoorbeeld uit de bewegingsthema's: balanceren, rijden, glijden en acrobatiek. Die hebben alle vier iets te maken met 'in evenwicht blijven'. Voor het concrete onderwijs is belangrijk op welke wijze kinderen leren om beter in evenwicht te blijven tijdens het stappen over een smal vlak, of rijden op een skateboard, of glijden op een glad schuin vlak of staan op een onderpersoon. De uitwerking in bewegingsthema's geeft inzicht in de concrete bewegingsdoelen binnen een leerlijn. Vanuit communicatieve overwegingen is het makkelijker om over twaalf leerlijnen te spreken dan over 32 bewegingsthema's. Voor de buitenwacht zijn twaalf leerlijnen al veel, bijvoorbeeld: rekenen heeft er maar vier: getallen, verhoudingen, meten, verbanden (<http://www.fi.uu.nl/rekenlijn/>). Binnen de twaalf leerlijnen zijn bijna alle actuele bewegingsactiviteiten te plaatsen. De leerlijn zwemmen is er buiten gebleven, omdat de context van het basisdocument beperkt was tot de mogelijkheden binnen een gymzaal.

Leerlijnen onderbouw voortgezet onderwijs

De leerlijnen in dit boek zijn zo geordend dat de traditionele indeling van de sport herkenbaar is: atletiek, spelen, turnen, zelfverdediging, bewegen op muziek, zwemmen, met

daarbij nog een extra kopje: actuele activiteiten. Die hoofdordening heeft te maken met de herkenbaarheid voor docenten in het voortgezet onderwijs (en hun leerlingen). Dit lijkt een typisch cultuurverschil tussen basis- en voortgezet onderwijs, dat 'de sport' als onderdeel van bewegingscultuur een belangrijker oriëntatiepunt lijkt te zijn. De leerlijnen zelf komen behoorlijk overéén met de leerlijnen uit het basisonderwijs: Zie de tabel hiernaast.

Dit overzicht is wel enigszins onzuiver. Mikken en jongleren komen niet meer als zelfstandige leerlijn aan bod in het voortgezet onderwijs, maar als aspecten binnen spelen en atletiek. En jongleren komt soms als onderdeel van circus nog aan de orde. Bij werpen binnen atletiek gaat het in het voortgezet onderwijs niet alleen om mikken, maar ook om verwerpen.

Het Basisdocument VO heeft de leerlijnen ook verder verdeeld in ongeveer 30 bewegings-thema's en daar de concrete leerdoelen aan gekoppeld. Er is dus veel overeenkomst in de ordening van het bewegingsaanbod voor het basis en voortgezet onderwijs. Wat het meest opvalt is het gemis van zwemmen in het basisonderwijs en het ontbreken van jongleren en van mikken (als spel) in het voortgezet onderwijs als aparte leerlijn.

Concreet aanbod: touwzwaaien

Bij de leerlijn zwaaien worden dezelfde bewegingsthema's onderscheiden: schommelen, hangend zwaaien en steunzwaaien. Voor het basisonderwijs wordt voor het bewegingsthema schommelen de kernactiviteit touwzwaaien als

Basisonderwijs leerlijnen	Voortgezet onderwijs
balanceren	balanceren (turnen) skaten, schaatsen mountainbike (actuele activiteit, a.a.)
klimmen	klimmen (bij a.a.)
zwaaien	zwaaien (turnen)
over de kop	springen (turnen)
springen	springen (bij atletiek en turnen)
hardlopen	lopen (atletiek)
mikken	werpen (atletiek), golf (a.a.)
jongleren	terugslag spelen
doelspelen	doelspelen
tikspelen	spelen met inblijven en uitmaken
stoeispelen	stoeispelen en trefspelen
bewegen op muziek	bewegen op muziek
	zwemmen (als vangnet en als (keuze) actuele activiteit)
	actuele activiteiten (door scholen zelf nader in te vullen)

voorbeeld uit gewerkt en ook in het voortgezet onderwijs wordt touwzwaaien als uitbouwactiviteit aangeboden (illustratie pg 129 VO en pg 121 BO). Bij het voortgezet onderwijs moeten de kinderen staan op de knoop en in het basisonderwijs zitten ze op de knoop. Het in de zwaai komen gaat bij beide vanaf een verhoogd vlak (drie delen/vier delen kast). Het bewegingsprobleem is ook gelijk: meebewegen om de zwaai te vergroten. In het basisonderwijs leren kinderen vanaf groep 1 (kleuters) al beter touwzwaaien. In groep 7-8 wordt dit bewegingsprobleem gecombineerd met het afstemmen van de eigen zwaai ten opzichte van de zwaai van de medezwaaiër. Er is dus een mooie doorgaande leerlijn

te zien in het beter leren touwzwaaien van zittend zwaaien naar staand touwzwaaien met betrekking tot het beter leren oplossen van een 'zwaaiprobleem'. De vraag is wel hoe wordt de overgang gemaakt van zittend schommelen op het touw naar staand schommelen? Opvallend is dat een kind dat 'zittend' schommelt in het voortgezet onderwijs geobserveerd wordt als 'zorg'. Uit het Basisdocument VO wordt niet duidelijk op welke wijze kinderen leren van zittend tot staand schommelen op de knoop te komen. Hier ligt een kans voor de brugklasperiode. Kinderen die van een vakleerkracht op de basisschool les hebben gehad zouden in staat moeten zijn om zittend op de knoop de zwaai te vergroten door mee te bewegen. Dat meebewegen gebeurt door de benen tijdig op te steken en te hangen aan de armen. Op een school met een goede touwinstallatie kunnen de kinderen ook nog leren de zwaai te vergroten door zittend op de knoop een halve draai te maken. Op de basisschool kan deze vaardigheid in de hoogste klassen ook gecombineerd worden door de eigen zwaai af te stemmen op de zwaai van de mede-zwaaiër (samen zwaaien). Deze uitbouw is passend als de kinderen elkaar al goed kennen en het leuk vinden om samen te bewegen. In de begin van de brugklas ligt dit anders, de kinderen kennen elkaar nog niet en dan is het niet verstandig om al direct een complexe samenwerkingsopdracht te geven. Veel beter kan dan gestart worden met de groep 5-6- of 3-4-activiteit, waarbij de kinderen vanaf een verhoogd vlak zittend weg schommelen. Ook brugklassers vinden dit nog een spannende activiteit als de hoogte van het vertrek vlak passend is bij het niveau van de zwaaiër. Er zijn bijvoorbeeld kinderen die vanaf boven uit het wandrek weg durven te zwaaien. De overgang van basisonderwijs naar voortgezet

Kinderen die geen vakleerkracht hebben gehad of geen goed onderwijs in touwzwaaien, zullen nog veel kunnen leren in het zittend schommelen en misschien lukt het hun niet meer om ook nog staand te schommelen op een knoop

onderwijs kan met betrekking tot de bewegingsactiviteit touwzwaaien gemaakt worden door in de brugklas aan te sluiten bij de kernactiviteiten van groep 5-6 en daarna op een meer leeftijdsgebonden wijze uit te bouwen. Voor het voortgezet onderwijs is dat staand zwaaien op de knoop in plaats van samen touwzwaaien. Kinderen die geen vakleerkracht hebben gehad

of geen goed onderwijs in touwzwaaien, zullen nog veel kunnen leren in het zittend schommelen en misschien lukt het hun niet meer om ook nog staand te schommelen op een knoop. Maar misschien is het wel genoeg dat kinderen op het VO de ervaring van lekker leren hoger te schommelen blijven behouden en dat is voor sommigen ook beter leren bewegen omdat het met een zwaarder lichaam weer moeilijk is om hoog te zwaaien.

Concreet aanbod: doelspelen

In beide boeken heeft de leerlijn doelspelen een belangrijke plek. In het basisonderwijs zijn de bewegingsthema's keeperspelen en lummelspelen essentieel voor het leerproces. Het voortgezet onderwijs sluit aan bij het moeilijkste bewegingsthema uit het basisonderwijs; aangepaste sportspelen. In beide documenten wordt cirkelbal (zie pg 81 VO) benoemd als goede activiteit voor groep 7-8 en voor de brugklas. Er zijn allerlei vormen van cirkelbal en deze variëren met betrekking tot het aantal spelers (3-2 of 3-3 of 4-3), het aantal cirkels (twee of drie) en de grootte van de cirkel. Wat overeenkomstig is dat de aanvallende partij kansen krijgt om te scoren, door een overtal en of door meerdere doelen. Ook het bewegingsprobleem is gemeenschappelijk: "Met een bal een tegenspeler (verdediger) passeren om zichzelf of een medespeler in een scoringspositie te brengen en te scoren terwijl de tegenspelers proberen de bal te onderscheppen een doelpoging proberen te voorkomen". Zelfs de concrete leerdoelen die een speler in een spel kan leren lijken enorm op elkaar. Het lijkt op een ultieme doorgaande leerlijn, dat wat groep 7-8 speelt wordt overgenomen in de brugklas en verder uitgebouwd. Zo'n ideaal beeld blijkt in de praktijk meestal niet zo te werken.

Er zijn maar weinig kinderen in groep 7-8 die op een redelijk niveau cirkelbal kunnen spelen. Natuurlijk kunnen ze aan het spel wel meedoen, dat wil zeggen ze gooien de bal naar elkaar en soms in de cirkel en soms wordt die ook door een medespeler gevangen, maar ze leren het spel niet beter te spelen. Dit is ook te zien bij een basketbal spel 4-3 in de brugklas. De kinderen spelen een soort lummelspel tot ze in de buurt van de basket zijn en dan doet iemand een keer een scoringspoging. Heel weinig zie je deze kinderen beter worden in het openen en inschatten van een scoringskans. Het aanbod van cirkelbal en basketbal is voor 80% van de groep 8 en brugklassers te moeilijk. De vraag is of het tijd wordt om kritisch naar de basisdocumenten te kijken en opnieuw te overwegen of het aanbod nog passend is en of de niveauiduidingen nog kloppen. Bovendien geldt voor docenten in de brugklas dat hun leerlingen in het basisonderwijs niet

allemaal les hebben gehad van een vakleerkracht die zich qua programma keurig gehouden heeft aan datgene wat in het basisdocument geadviseerd wordt.

Het belang van niveauiduidingen

In de basisdocumenten wordt ook een beeld geschetst van het uitvoeringsniveau. Het basisonderwijs spreekt van niveau zorg, 1, 2 en 3 en het voortgezet onderwijs: zorg, basis, vervolg, gevorderd. Het streven voor de docent is dat het aanbod voor minimaal 90% (maar liefst 100%) van de leerlingen op basisniveau gehaald kan worden en dat 50% het tweede niveau haalt. De talenten (20%) halen het hoogste niveau.

Als we naar cirkelbal kijken dan zal 90% van de twaalfjarigen wel op het basisniveau mee kunnen doen, maar 50% haalt niet het tweede niveau. Het spel loopt wel en leeft vanwege de puntentelling, maar het lukt niet om een betere speler te worden. Natuurlijk probeert de leerkracht goede leerhulp te geven, maar dat helpt onvoldoende als het gekozen startspel te moeilijk is. Er is gewoon te weinig onderwijs/oefentijd om in een complex spel van niveau 1 naar niveau 2 te komen. Beter leren spelen lukt sneller in een eenvoudig spel. Bijvoorbeeld bij pylonbal uit groep 5-6 is het makkelijker om een scoringskans met elkaar te creëren. Wanneer de helft van de kinderen in groep 5-6 niet het tweede niveau van spelen hebben bereikt is het eigenlijk niet wenselijk om complexe doelspelen aan te bieden. Het is dan beter om vaker keeperspelen en lummelspelen aan te

bieden, omdat in dat soort spelen het leerproces eenvoudiger verloopt. Mogelijk is dit ook een aanrader voor de brugklasperiode om vaker keeperspelen, lummelspelen en pylonbal aan te bieden om te observeren welk spelniveau de kinderen daadwerkelijk hebben. (zie website Jan Luiting Fonds leerhulp bij pylonbal). Het bepalen van het spelniveau van de kinderen zou de bron moeten zijn om een keuze te maken van het aanbod in de brugklas.

Het bepalen van het bewegingsniveau van de kinderen

Er zijn gemeenten (bijvoorbeeld Almere) waar de vakleerkrachten kinderen volgen met een digitaal systeem, waardoor een vakleerkracht in het VO direct kan zien wat het bewegingsniveau van de brugklaskinderen is. Toch blijft dan de vraag of de kinderen die in groep 8 op niveau 2 bewegen, dat niveau ook halen in een nieuwe klas. Zeker bij spel kan het niveau van spelen in een vreemde klas wel eens lager zijn dan in een bekende klas. Hetzelfde kan gelden voor bijvoorbeeld de salto, die een kind wel durft te springen bij de bekende vakdocent, maar niet meer bij een nieuwe docent. Daarom is het raadzaam in het eerste halfjaar van de brugklas de tijd te nemen om de kinderen te observeren in bewegingssituaties die vertrouwd zijn en die ze al goed kunnen, zodat ze op hun nieuwe VO-school kunnen laten zien wat ze op de basisschool al geleerd hebben. Natuurlijk willen de kinderen ook graag nieuwe activiteiten leren, maar daar hebben ze nog 4, 5 of 6 jaar de tijd voor.

Foto's

Anita Riemersma en Hans Dijkhoff

Contact:

Chris.Hazelebach@kvlo.nl

Kernwoorden:

doorgaande leerlijn, basisdocument, overgang PO VO